

Типик Ісидора Дольницького та структурна композиція вечірні

Андрій Жук, протоієрей Василь Гоголь

<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2022-10-119>

У пропонованій статті авторами прослідковано історичний шлях формування Типика о. Ісидора Дольницького та символічне становлення Вечірні як богослужіння добового кола в контексті формування богослужбового уставу Традиції Східної Церкви згідно з вищезгаданим Типіконом. Окреслено причинно-наслідковий зв'язок між послідовністю окремих частин Вечірні. Детально та поетапно розглянуто розвиток структурних частин Вечірні відповідно до чинного уставу в історичному середовищі Київської Церкви, яка в кінці XVI ст. відновила єдність з Апостольським Престолом.

На основі наявних джерел здійснено ґрунтовний опис та аналіз джерельної бази на якій, власне, і сформовано Типик. Проведено детальну характеристику загального змістовного наповнення та структуризації Типика о. Ісидора Дольницького. Представлено види Вечірні та їх структурний поділ, який зображено в наочній таблиці та проведено аналіз символізму окремих частин Вечірні.

Ключові слова: Типик, о. Ісидор Дольницький, Вечірня, устав, богослужіння, структура, символізм, молитва.

Постановка наукової проблеми та її значення. З-поміж усіх Типіконів Української Греко-Католицької Церкви, особливе місце належить Типику о. Ісидора Дольницького, адже цей Типик і до сьогодні залишається найбільш поширеним та найбільш вживаним регулятором богослужінь в УГКЦ. Типик носить ім'я свого автора, і це цілком закономірно, адже о. Ісидор Дольницький (1830-1924) працював над ним 43 роки¹. Така актуальність у використанні становить цілий авангард недосліджених та не інтерпретованих елементів Типика, що ми і намагатимемось зробити в даній статті задля наукового прояснення в широких колах богословських дослідників, священнослужителів, студентів.

¹ Василюшин І. Про деякі особливості Типика о. Ісидора Дольницького / Наукові записки Українського Католицького Університету, число 5, богослов'я, в. 2. Львів, 2015. С. 259-277.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ґрунтовна методологічна підготовка дослідження показала наявність значної джерельно-бібліографічної проблеми. На наше переконання, це пов'язано з неможливістю мати безпосередній доступ до деяких типіконів унійної традиції. Першоджерельну базу даного дослідження презентують Типик Української Католицької Церкви, упорядником якого є о. І. Дольницький та Молитвослов оо. Василян. В основі даної наукової розвідки стоять дослідження доктора літургійного богослов'я п. Ігоря Васишина. Серед них дисертація «Типик отця Ісидора Дольницького та його джерела» видана в Римі у 2006 році, праці «Про деякі особливості Типика о. Ісидора Дольницького», «Типик о. Ісидора Дольницького и его источники» та ін. Дану проблематику обіжно порушують праці відомих науковців та дослідників літургійного богослов'я: Константа Нікольського, Олексія Дмитрієвського, Олександра Голубцова, Івана Мансветова, Олексія Пентковського, Хуана Матеоса, Роберта Тафта та інших. Корисними також стануть рефлексії педагога, викладача церковного уставу Бучацької єпархії УГКЦ, дяка, деригента, відмінника освіти України І. В. Кікиса та праці кандидата наук з богослов'я протоієрея В. В. Гоголя, доктора наук з богослов'я О. В. Каськіва та ін.

Мета наукової статті полягає в тому, щоб вказати на основні етапи формування структурної композиції, змістовного наповнення та методи використання Типика Української Католицької Церкви о. Ісидора Дольницького, використовуючи Вечірню як одне із Богослужінь добового кола. Автори ставлять за мету також розкрити зміст та символічні аспекти Вечірні, які дають можливість краще пізнати особливості богослужінь добового кола в Церквах візантійської Традиції на основі Типика о. Ісидора Дольницького.

Серед **дослідницьких завдань** виділяємо:

- -дослідити розвиток структурних елементів Типика в огляді давніх джерел, пам'яток та документів у загальних рисах, що дасть можливість представити повний характер формування вкрай важливого «підручника» з Церковного Уставу;
- -розкрити тему символізму окремих частин Вечірні та дати наукову оцінку місцю вечірнього богослужіння в практичному вимірі церковного уставу в житті Церкви.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Безперечно, що найважливішим науковим надбанням, уже згаданого нами о. Ісидора Дольницького, є його загальновідомий Типик. Він з'явився друком у Жовківській друкарні Отців Василян у 1899 р². Написаний на основі рішень Львівського собору 1891 р³.

² Типікъ Церкве Руско-Католическыя списанъ о. Ісидора Дольницкаго Духовника Сыменища Руско-Львовскаго. Львовъ, 1899.

³ Каськів О. Партикулярне право УГКЦ: джерела, історія, кодифікація. Навчальний посібник. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2018. С. 152.

Типик о. Дольницького є унікальним з багатьох точок зору. Сьогодні термін «устав» можна вважати відповідником, хоча і не абсолютним еквівалентом, терміну грецького походження «типікон», зважаючи на їх поперемінне практичне застосування в сучасному літургійному богослов'ї. При чому, під терміном «типікон» найчастіше розуміють богослужбову книгу, а терміном «устав» висловлюють всю об'ємність богослужбового уставу⁴. Сміємо ствердити що, о. Ісидор здійснив титанічну працю, проаналізувавши десятки різноманітних Типіконів, а також богослужбових книг та обрядових традицій, тому його Типик буквально рясніє коментарями і примітками, які він подає задля підтвердження чи спростовування певного уставного припису. Класифікувати Типик о. Дольницького як класичний Типікон, було б не правильно, тому його книгу радше окреслюють, як підручник уставу⁵.

Автор базував свою працю на дуже багатьох різноманітних уставних джерелах, тому надзвичайно важко дати вичерпну аналітичну оцінку Типику та його особливостям. Хочемо охарактеризувати Типик як своєрідні «Правила дорожнього руху» в Церковному обряді. Як фактичні правила дорожнього руху регулюють трафік, так само Типик окреслює правильність усіх чинностей на богослужіннях.

Усі бібліографічні джерела, на яких базується Типик, можна поділити на три основних групи:

1. *Типікони*: Церковне Око (тобто Московський Типікон 1641 р.), Московський Типик (1859 р.), Типик Єрусалаимської, або, як зазначає Р. Тафт, «новосавайтської традиції»⁶, Типик Монастиря св. Миколи Касульського, Типик прп. Вартоломея Кристо-Фератського, Типик цариці Ірини, Царгородський Типик (1838, 1851, 1868, 1884 і 1885 рр.) а також Унійні Типікони: Почаївський Устав (1780 р.) Типик Бібліотеки Капітули Св. Юрія, Типик Церкви Св. Онуфрія у Львові, Типик Львівського Університету, Рукописний типик, Перемиські Типікони (1849, 1852 і 1870 рр.) та Типик Фердинанда Ціхановського⁷.

2. *Богослужбові книги*: Почаївські видання: Тріоді Постові (1744, 1767 і 1784 рр.), Квітна Тріодь (1786 р.), Мінеї (1761, 1777, 1863 рр.), Требники

⁴ Гоголь, В., Жук, А. (2022). Дефінітивне, етимологічне та семантичне окреслення термінів «типікон» та «устав». *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (17), 27–37. <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.3>

⁵ Василюшин І. Коментарі в Типику о. Дольницького та їхні джерела // *Ad Fontes Liturgicos* 5. Літургійні коментарі як джерело літургології, Львів, 2015. С. 43-49.

⁶ Taft, R. F. *The Byzantine Rite. A Short History*. Minnesota, 1993. P. 78.

⁷ Василюшин І. До історії впорядкування та нової редакції Типика о. Ісидора Дольницького. Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». Вип. 7. Острог, 2012. С. 60-68; Типик Укараїнської Католицької Церкви. / Упоряд. о. Ісидор Дольницький / 4-е вид. Жовква: Місіонер, 2017. 582 с.

(1771, 1792 pp.), Служебники (1744, 1765 та 1788 pp.), Октоїхи (1800 р. 2-й 1880 р.), Молитвослов (1793 р.) і Часослов (1811 р.)⁸.

3. *Інші джерела*: Календар Нілеса, рішення Соборів, розпорядження ієрархів, думки літургістів, опис місцевих традицій і т. п.

Дуже важко визначити, за якою методологією о. Ісидор Дольницький підбирав вищенаведені джерела. Цілком очевидно, що деяким з них він надавав перевагу (наприклад: за підрахунком п. І. Василишина, на Церковне Око в Типику є 200 посилань), інші ж використовував тільки побіжно (наприклад: Типик Ціхановського)⁹.

Також інколи є проблематично достеменно зрозуміти, на який саме Устав, чи богослужбову книгу посилається автор, адже не завжди о. Дольницький наводив точні і вичерпні посилання¹⁰.

Усе ж багатство джерельного матеріалу свідчить про дуже копітку працю автора, а також його намагання зробити Типик якомога об'єктивнішим, зважаючи на великі уставні розбіжності, які трапляються в Типіконах.

Структурна композиція Типика складається з 5-ти частин:

1 *частина* (6-48 с.) – Загальний вид богослужінь. Дольницький замінює звичну дисциплінарну частину Типікону на детальний огляд богослужінь церковного правила.

2 *частина* (49-122 с.) – Загальні устави для Октоїха і Мінеї. У цьому розділі, автор дуже детально подає вказівки щодо поєднання Октоїха і Мінеї в різних випадках.

3 *частина* (123-359 с.) – Устав Мінеї, згідно з Місяцесловом. Ісидор Дольницький подає устав практично кожного свята, яке має ступінь святій зі всенічним і вище, починаючи від початку церковного року 1 вересня (14 вересня за новим стилем) і завершуючи серпневим святом Покладення Пояса Пресвятої Богородиці 31 серпня (13 вересня за н.с.). Крім того, автор подає устав поєднання певних мінейних свят з тріодним циклом. Варто відзначити, що систематичність, точність та ясність викладу навіть найскладніших уставних випадків надають Типику та його автору високого авторитету.

4 *частина* (360-511 с.) – Устав Тріоді. У даній частині, о. Дольницький подає дуже вичерпний устав Постової та Квітної Тріодей.

5 *частина* (512-523 с.) – Устав храмових свят. Автор вичерпно та лаконічно подає устав храмового свята в різних комбінаціях¹¹.

⁸ Василишин І. До історії впорядкування та нової редакції Типика о. Ісидора Дольницького. Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». Вип. 7. Острог, 2012. С. 60-68.

⁹ Василишин І. Типик о. Ісидора Дольницького и его источники / Экстракт Докторской диссертации. Рим, 2006. С. 34-39.

¹⁰ Василишин І. Типик о. Ісидора Дольницького и его источники / Экстракт Докторской диссертации. Рим, 2006. С. 32.

¹¹ Типик Укаїнської Католицької Церкви. / Упоряд. о. Ісидор Дольницький / 4-е вид. Жовква: Місіонер, 2017. 582 с.

Практично вперше за багато років було не просто передруковано устав, осмислено і ґрунтовно проаналізовано, враховуючи реальний стан богослужбового життя УГКЦ в кінці XIX початку XX ст., коли на парафіяльному рівні не могли реалізовуватися приписи Типікону, які мали зазвичай монаше походження¹². Автор Типика влучно охопив усі уставні особливості Церковного року.

Важлива особливість Типику о. Дольницького – це намагання гармонійно поєднати богослужбову спадщину Київської Церкви з латинськими звичаями та обрядами, які поступово і з різних причин увійшли в богослужбову практику УГКЦ. Причини були настільки сильні, що богослужбова практика УГКЦ ще до цієї пори наповнена звичаями латинського обряду, який, почасти, у часі т. з. латинізації насаджувався примусово всупереч Артикулам Берестейської унії. Зокрема, у цьому контексті, автор подає устав служби Непорочного Зачаття Богородиці та Співстраждання Богородиці, Чин виставлення святих Дарів у Велику П'ятницю, устав процесії зі Святими Дарами в день Пресвятої Євхаристії, припис щодо відправ Літургії Св. Івана Золотоустого в сиропусні середу та п'ятницю, а також у будні дні Великого Посту¹³. На нашу думку, автору вдалося подати устави звичаїв латинського обряду в такому світлі, щоб зберегти оригінальність східного обряду.

Окрім цього, Типик подає також устав постів. Згідно з ним, піст є послабленим, адже надається дозвіл вживати м'ясні та молочні страви духовенству і мирянам у сирний тиждень, у певні дні св. Чотиридесятниці, а також Різдвяного і Петрового постів, при умові відмовлення молитов перед обідом і вечерею: для мирян «*Отче наш*» і «*Богородице Діво*» – 5 разів, для духовенства – 50 Псалом. Цікаво, що Типик нічого не згадує про Успенський Піст.

Типик містить опис багатьох місцевих традицій, зокрема катедрального собору св. Юрія у Львові. До прикладу, автор приписує співати воскресні антифони протягом цілого року, при тому, що більшість джерел приписують зображальні антифони, або ж пропонує співати тропар «*Христос Воскрес*» замість «*Благословен, хто йде в ім'я Господнє*, «*Нехай сповняться уста наші*» та «*Будь ім'я Господнє*» не тільки упродовж Світлої седмиці, але також протягом усього посвяття Пасхи аж до віддання празника. Це свідчить про місцеве призначення Типика, тобто він був розрахований в основному на Галичину.

Пропонує Типик о. Дольницького і певні скорочення. Так є можливість пропускати кадіння перед повсякденною Утреною, скорочувати Шестипсалміє (щоправда автор не вказує як саме), пропускати читання катизм на Утрєні (що властиво для сучасної грецької практики, але ж звісно

¹² Василюшин І. Коментарі в Типику о. Дольницького та їхні джерела // *Ad Fontes Liturgicos* 5. Літургійні коментарі як джерело літургіології, Львів, 2015. С. 43-49.

¹³ Василюшин І. До історії впорядкування та нової редакції Типика о. Ісидора Дольницького. Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». Вип. 7. Острів, 2012. С. 60-68.

не відображає логіки Утрени) та скорочувати канони на Утрени¹⁴. З огляду на характер написання Типика, можна зрозуміти, що о. І. Дольницький не був прихильником такого роду скорочень та уніфікацій.

З інших вагомих скорочень, що практикуються в сучасній богослужбовій практиці, можна виділити: скорочення першої катизми, до співу вибраних стихів 1-го антифону («Блажен муж»), подібно скорочується і «Поліелей», усувається практика співати на пасхальній Літургії, крім «Ангел сповіщав», інші тропарі Пасхального канону, не згадано про читання синаксарів навіть на Великому Каноні, запропонована система «перенесень» багатьох свят на неділю, у чині Виставлення Хреста на Воздвиження приписано скоротити спів «Господи, помилуй» із 100 до 24 разів. а також згадується про всенічну перед неділею, яка тепер не служиться¹⁵.

Окремим чином такі особливості виявляються і в Богослужінні Вечірні, на основі якої ми детальніше розглянемо практичне застосування Типика.

Вечірня – це богослужіння, що відправляється у вечірній час. У книзі Буття читаємо: «...І був вечір і був ранок – день перший»¹⁶. Тому Вечірню починається коло щоденних богослужінь, бо в давнину на Сході день починався ввечері після служби 9-го Часу і закінчувався пополудні наступного дня. На вечірній дякуємо Богові за прожитий день і просимо ласки Божої на вечір. Вечірня складається з псалмів, ектеній (які часто пропускали), стихир, тропарів та церковних гімнів. Наприклад, вибрані стихи з 1-го псалма «Блажен муж» пригадують нам старозавітних пророків, проповідників віри в Бога і надії на Спасителя. Словами «Слава тобі, Боже» (3 р.) дякуємо за те, що сповнилися пророцтва Старого Завіту та Ісус Христос відкупив усіх. Під час співу перших 2 стихів з 140-го псалма «Господи взиваю» і «Нехай направиться молитва моя» священник кадить престіл, іконостас і людей. Псалми викликають в нас покайальне відчуття, а кадило означає приємність нашого каяття Богові. 140 псалом на Вечірні займає центральне значення у візантійській літургійній традиції, а зі слів доктора богослов'я В. Рудейка цей псалом є центром Вечірні в кожному з обрядів. Він є єдиним первинним псалмом, що разом з молитвами складав вечірню службу Константинополя та Антіохії¹⁷. Псалом 140-ий співали зі змінним приспівом, який повторювався кожних два тижні. Щодо змісту та символіки 140 псалма, то треба

¹⁴ Василюшин І. Літургійна латинізація у Типику о. Ісидора Дольницького. URL: <http://er.usu.edu.ua/handle/1/621>

¹⁵ Василюшин І. Про деякі особливості Типика о. Ісидора Дольницького. Наукові записки Українського Католицького Університету. Ч. 5: Богослов'я. Вип. 2. Львів, 2015. С. 259-277.

¹⁶ Святе Письмо Старого і Нового Завіту: в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко. Буття. 1:5. Київ-Жовква: «Місіонер», 2020.

¹⁷ Рудейко В. Формування та значення окремих частин Вечірні. Bohosloviu 69/1-4, (2005). РР. 43-66.

наголосити, що для Іоана Золотоустого Вечірня була покаляльним богослужінням, а прощення є даром за смиренне моління. Тому, погоджуємося з Р. Тафтом, що саме потреба в покаянні спонукала Святих Отців вибрати для Вечірні псалом 140, який має покаляльний сенс і символізує особисте покаяння, виражене у словах та жестах¹⁸. На «Вході» священник відчиняє царські двері, обходить з кадилом в руках навколо престолу, виходить на солею північними дияконськими дверима, вертається в царські двері і виголошує «Премудрість прости» тобто «Уважно, бо щось буде важливе». Одразу ж хор співає «Світло тихе» і в храмі засвідчується все світло. Вхід означає прихід Спасителя. Свічконостці несуть запалені свічки, які пригадують нам Христові слова «Я є Світло світу». Гімн «Світло Тихе» з піснеспівів Вечірньої є одним з найдавніших церковних піснеспівів, що виник не пізніше III століття. Його використання було обумовлено традицією давніх греків, що промовляли до вогню: «Світло добре» – при запалюванні вечірніх світильників. Таким чином вони намагались задобрити стихію, вважаючи, що від цього вона не буде руйнівною. Цей звичай увійшов і до християнського побуту, проте з іншим змістом. Християни створили нову благочестиву практику – при запалюванні світильників молитися до джерела будь-якого світла – Бога, Який є «Світло, і немає в Ньому ніякої темряви»¹⁹. Стародавність та важливу богословську цінність цього давнього християнського піснеспіву помітив святитель Василій Великий. У 29 розділі своєї книги «Про Святого Духа»²⁰ він наводить цей піснеспів як свідчення про Троїчне славослів'я. Однак, власне, сам гімн наповнений христологічним контекстом, символізує Христа і, одночасно, присвячений Йому. В ньому оспівується наш Спаситель Ісус Христос, Святе Істинне Світло, Слава Безсмертного Святого Отця Небесного. Слава Господа як Світла Отця є неминучою, немеркнучим світлом²¹. Згідно Р. Тафта Світло Христа дає спасіння, отримуване в Хрещенні. Захоплює те, що на вечірніх богослужіннях, які звершуються під час заходу сонця і настання темряви, коли розпалюють світильники, християни сприймають їхнє світло як символ Христа – Світла світу, небесного сйва, де нема ані ночі, ані темряви²². Відчинені царські двері символізують відкрите для нас небо. Як і на Літургії співається прокимен із стихами. Якщо випадає

¹⁸ Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході. Пер. з англ. Д. Бендик. Львів: Свічадо, 2013. С. 290.

¹⁹ Бойко П. Гімн «Світло тихе»: богословсько-літургичний аналіз. Труды Київської Духовної Академії. Вип. 19 (191). Київ. С. 17-18.

²⁰ Творіння / святитель Василій Великий. Київ, 2010. Т. 1. Кн. 1. С. 159.

²¹ Бойко П. Гімн «Світло тихе»: богословсько-літургичний аналіз. Труды Київської Духовної Академії. Вип. 19 (191). Київ. С. 12-15.

²² Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході. Пер. з англ. Д. Бендик. Львів: Свічадо, 2013. С. 286.

свято, то читаються Паремії²³ (читання зі Старого Завіту, а в окремих випадках – із Нового Завіту).

Не можемо оминати увагою ще один обряд навколо якого сформована структура візантійської Вечірні – обряд подяки за Світло, який Р. Тафт називає другим головним елементом Вечірні в кожній традиції²⁴. Даний обряд полягає у тому, що Церква, розпалюючи світильники після заходу сонця, дякує за світло та пригадує всім Агнця Апокаліпсису, який є вічним Небесного Єрусалиму, сонцем, яке не заходить ніколи. Цей обряд подяки за світло на Вечірні відомий ще з II століття, а саме з Апології Тертуліана, де він натаєє на домашній обряд світла та описує його Апостольське передання, чого не робить Іоан Золотоустий в Антіохії (не згадує обряду подяки за світло), але наголошує на покальному характері Вечірні²⁵.

Наступною промовистою частиною Вечірні є гімн Сподоби Господи, який належить до незмінних частин Вечірні і має особливу структуру. Піснеспів поєднує в собі основні елементи як молитви, так і гімну. З цієї причини у науковій літературі він отримав назву згідно з перших слів – «Сподоби Господи». Згідно з рефлексіями викладача диригування і керівника мішаного і чоловічого хорів Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. О. Барвінського та викладача церковного уставу Чортківської дяківсько-катехитичної академії імені священномученика Г. Хомишина Івана Володимировича Кікіса пісня «Сподоби Господи» на Великій Вечірні співається, а на повсякденній читається речитативом. Цю позицію підтверджують і науковці Скабалланович М., Ясіновський Ю., Тесля Т²⁶. Зважаючи на дотичність до Великого Славослов'я Сподоби Господи мало урочисто-прославний характер і, як правило, розспівувалося у святкові дні. Та коли цей гімн-молитва став частиною вечірні, то втратив свій піднесений тонус і його стали рецитувати. Однак, Михайло Скабалланович зазначає також іншу можливу причину того, що типікон приписує читання, а не співання Сподоби Господи. На його думку, Студійський устав хоча і приписував співати Велике Славослов'я, цей спів був наближений до рецитації²⁷. Цим також пояснює переважну відсутність піснеспіву у нотолінійних ірмолях Ю. Ясіновський, якому все ж таки вдалося віднайти один зразок урочистого піс-

²³ Співи Вечірні / упоряд. Кікіс І., Павлишин Л. Чортків : Чортківська дяківсько-катехитична академія ім. свщч. Г. Хомишина. 2002. С. 1-2.

²⁴ Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході. Пер. з англ. Д. Бендик. Львів: Свічадо, 2013. С. 289.

²⁵ Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході. Пер. з англ. Д. Бендик. Львів: Свічадо, 2013. С. 289-290.

²⁶ Тесля Т. Гимн Сподоби Господи з Ірмоля Києво-Печерської Лаври XVIII ст. С. 96-102. URL: <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-28-studii-muzykoznavchi-12.pdf>

²⁷ Тесля Т. Гимн Сподоби Господи з Ірмоля Києво-Печерської Лаври XVIII ст. С. 97-98.

неспіву, зафіксований у пізньому рукописному ірмолої Києво-Печерської лаври²⁸. Практика читати речитативом «Сподоби Господи» на повсякденних службах стала загальнопоширеною в Україні та знаходить своє оправдання в офіційних виданнях літургійних книг²⁹. Перед закінченням Вечірні співається пісня-молитва праведного Симеона «*Нині відпускаєш*». Святий Симеон дякував Богові, що йому дано дочекатися приходу Спасителя світу і носити його на власних руках. Разом із святим Симеоном свята Церква дякує Богові за те, що Бог зробив для людей і їх спасіння. Вечірні більших свят мають Літію³⁰ або Всенічне бдіння. Після літійних молитов усі повертаються до храму і стають перед тетраподом, на якому покладений літійник із п'ятьма хлібинами, пшеницею, вином і елеєм. Співці співають «*Стихири на стиховні*». Доречно згадати, що всі ці основні частини присутні і в структурі Малої Вечірні, яка має місце у візантійській традиції та служиться напередодні великих свят, випереджуючи всенічне бдіння, тобто велику вечірню з літією і утренью; по суті вона є скороченням повсякденної вечірні. Після тропарів священник благословить і освячує хлібини, пшеницю і елеї. Звичай освячувати плоди походить з тих давніх часів, коли вірні перебували цілу ніч на Богослужінні і в притворі храму споживали хліб і вино, які благословив священник. Про цю традицію обігово згадує Р. Тафт, описуючи особливості Візантійського богослужіння³¹. П'ять хлібин благословляється на спомин того, як Ісус Христос 5 хлібинами нагодував п'ять тисяч людей. Якщо є Всенічна тоді Вечірня не закінчується відпустом, а зразу починається Утренья³². Як правило, згідно з Уставом, Вечірня закінчується відпустом, який буває малий, середній та великий.

Щоб краще сприйняти структуру Вечірні на основі Типика о. І. Дольницького пропонуємо наочну таблицю:

²⁸ Ясіновський Ю. П. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів, 1996. С. 425.

²⁹ Молитвослов. Рим-Торонто. 1990.

³⁰ Літія – це всенародне, загальне, покаєння моління. Літійні стихири співці відспівають посередині храму, після чого разом із священнослужителями ідуть у притвор храму, де співаються літійні молитви. Це нагадує давні спільні молитви перших християн разом із оголошеними, тобто з тими, які готувалися до Хрещення.

³¹ Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході. Пер. з англ. Д. Бендик. Львів: Свічадо, 2013. С. 230-231, 149-155.

³² Співи Вечірні / упоряд. Кікис І., Павлишин Л. Чортків : Чортківська дяківсько-катехитична академія ім. свщмч. Г. Хомишина. 2002. С. 1-2.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ЧАСТИН ВЕЧІРНІ

Малої	Повсякденної	Великої без Літії	Великої з Літією
Виголос: Благословенний Бог наш... Початок звичайний Псалом 103		Виголос: Благословенний Бог наш... Початок звичайний	Виголос: Слава Святій...
Господи помилуй (12 раз) На «Господи взиваю»: 4 стихир воскресних Слава: святого І нині: Богородичний гласу з малої вечірні	Велика єктенія Катизма за уставом На «Господи взиваю»: 3 стихири з октоїха, 3 стихири святого Слава: святого І нині: Богородичний на голос наславника	Прийдіте поклонімся Псалом 103 Мирна єктенія Блажен муж (співаємо в суботу ввечері; у свята святих і Богородичні; у свята Господські співаємо тоді, якщо вони припадають на неділю або понеділок) Мала єктенія Стихири на «Господи взиваю» Слава і нині: згідно уставу. Вхід.	
Світло тихе		Світло тихе Прокімен	
Прокімен неділі	Прокімен дня	Читання парамій ³³ (якщо вони є) Єктенія посиленого благання Сподоби Господи	
Сподоби Господи		Єктенія Прохальна	
Стихири на стиховні: . 1-а воскресна, . 3-и святого . Приспіву Великої вечірні . Слава: святого, . І нині: богородичний малої вечірні	Єктенія прохальна Стихири на стиховні октоїха Слава і нині зі стихир		Литійні стихири Литійні молитви
Нині відпускаєш Святий Боже; Пресвята Тройце; Отче наш.		Стихири на стиховні Нині відпускаєш Святий Боже; Пресвята Тройце; Отче наш. Тропарі за уставом	

³³ Читання зі Святого Письма

Тропар воскресний Слава: свя- того, і нині: Богородичний воскресний по гласу тропаря.	Тропар святого Слава і нині: Богородичний по гласу тропаря		Благословення хлібів Нехай буде ім'я Господне Псалом 33
Єктенія «Помилуй нас, Боже...»			
Відпуст малий	Відпуст середній	Великий відпуст	

Рис. 1. Структура Вечірні

Крім скорочень, у Типику подані також певні ускладнення богослужінь. Незважаючи на можливість скорочувати, а чи навіть пропускати читання катизм, згідно з Типиком, о. Дольницький, пропонує не пропускати Малі Єктенії, які мають місце між сідальними на Утрени.

Введення нових свят (Непорочного Зачаття, Співстраждання Богородиці та Пресвятої Євхаристії) неминуче призводить до ускладнення уставу, адже відбувається пересікання Мінейного та Тріодного циклів.

Цікавим є ускладнення щодо Пасхального періоду. Так автор приписує співати відпуст з повним тропарем Пасхи не тільки протягом Світлої Седмиці, але аж до Відання Воскресіння³⁴.

У своєму Типику о. Ісидор Дольницький подає також час служіння деяких богослужінь.

На наше переконання, як скорочення так і ускладнення в Типику о. І. Дольницького свідчать про намагання автора переосмислити устав на основі багатьох джерел, а зокрема місцевих традицій та написати книгу, яка була б дійсно практичним порадиником для регулювання богослужінь.

Висновки. Отож, провівши наукове дослідження, використовуючи методи аналізу та інтерпретації богословських сентенцій, стверджуємо, що Типик о. Ісидора Дольницького на сьогодні є найкращим уставним регулятором богослужінь в УГКЦ. Та проте цілком очевидно, що богослужбова практика та розвиток літургійного богослов'я вимагають нового переосмислення уставу, а, зокрема, видання Типікону, для якого Типик о. Дольницького може служити прекрасним «фундаментом». Типик о. Ісидора Дольницького написаний у кінці XIX ст. висвітлює історично-літургійний стан УГКЦ того часу,

³⁴ Василюшин І. Про деякі особливості Типика о. Ісидора Дольницького. Наукові записки Українського Католицького Університету. Ч. 5: Богослов'я. Вип. 2. Львів, 2015. С. 259-277.

де в Церкву проникли і навіть закріпилися на законодавчому рівні багато латинських практик, а з іншого боку, розпочалося намагання ґрунтовно пізнати власну традицію та обряд. І. Дольницький вміло балансує між двома крайностями – фанатичним виконанням букви закону, та цілковитим спрощенням уставу. У своєму Типику він намагається передати автентичну східну літургійну традицію, поєднуючи її з місцевими обрядами та латинськими звичаями. Потрібно визнати, що це вдалося йому дуже добре. Недаремно його Типик було перекладено з церковнослов'янської українською і два рази перевидано у 1992 та 2012 р³⁵.

Оскільки Типик о. Дольницького був дуже вичерпний, практичний та глибоконауковий, він завойовує велику популярність серед духовенства і стає офіційним Типиком УГКЦ. Проте критичний аналіз показує, що попри беззаперечні великі заслуги цього видання, необхідне новітнє переосмислення літургійно-богословської спадщини УГКЦ, врахування найновіших літургійних досліджень, що і є перспективою та полем для подальшого дослідження, адже залишається проблема практичного застосування приписів богослужінь добового кола на основі Типика.

Список джерел і літератури:

1. Бойко П. Гімн «Світло тихе»: богословсько-літургійний аналіз. Труди Київської Духовної Академії. Вип. 19 (191). Київ. С. 11-19.
2. Василюшин І. Типик о. Исидора Дольницького и его источники / Экстракт Докторской диссертации. Рим, 2006. С. 34-39.
3. Василюшин І. До історії впорядкування та нової редакції Типика о. Исидора Дольницького. Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». Вип. 7. Острого, 2012. С. 60-68.
4. Василюшин І. Коментарі в Типику о. Дольницького та їхні джерела // Ad Fontes Liturgicos 5. Літургійні коментарі як джерело літургіології, Львів, 2015. С. 43-49.
5. Василюшин І. Літургійна латинізація у Типику о. Исидора Дольницького. URL: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/621>
6. Василюшин І. Про деякі особливості Типика о. Исидора Дольницького / Наукові записки Українського Католицького Університету, число 5, богослов'я, випуск 2. Львів, 2015. С. 259-277.
7. Гоголь В., Жук А. (2022). Дефінітивне, етимологічне та семантичне окреслення термінів «типикон» та «устав». Добрий Пастир: науковий вісник Івано-

³⁵ Типик Української Католицької Церкви укладений о. Исидором Дольницьким. Рим: Видавництво оо. Василян, 1992. 618 с.; Типик Української Католицької Церкви. Місіонер, 2012. 581 с.

- Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія, (17), 27–37. <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.3>
8. Касків О. Партикулярне право УГКЦ: джерела, історія, кодифікація. Навчальний посібник. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2018. 372 с.
 9. Молитвослов. Жовква : Місіонер, 2013.
 10. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту* : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. грец. текстами. Київ-Жовква : «Місіонер», 2020. Ч. 1 : Старий Завіт. 1126 с.; Ч. 2 : Новий Завіт. 350 с.
 11. Співи Вечірні / упоряд. Кікіс І., Павлишин Л. Чортків : Чортківська дяківсько-катехитична академія ім. свщч. Г. Хомишина. 2002. 160 с.
 12. Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході. Пер. з англ. Д. Бендик. Львів: Свічадо, 2013. 360 с.
 13. Творіння / *святитель Василій Великий*. Київ, 2010. Т. 1. Кн. 1. 630 с.
 14. Тесля Т. Гимн Сподоби Господи з Ірмолая Києво-Печерської Лаври XVIII ст. С. 96-102. URL: <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-28-studii-muzykoznavchi-12.pdf>
 15. Типик Української Католицької Церкви. / Упоряд. о. Ісидор Дольницький / 4-е вид. Жовква : Місіонер, 2017. 582 с.
 16. Типик Української Католицької Церкви укладений о. Ісидором Дольницьким. Рим: Видавництво оо. Василян, 1992. 618 с.
 17. Типик Української Католицької Церкви. Місіонер, 2012. 581 с.
 18. Ясіновський Ю. П. Українські та білоруські нотолиніні Ірмолаї 16–18 століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів, 1996. 623 с.
 19. Taft R. F. The Byzantine Rite. A Short History. Minnesota, 1993. 84 p.

References:

1. Boiko P. Himn «Svitlo tykhe»: bohoslovsko-liturgichnyi analiz. Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii. Vyp. 19 (191). Kyiv. S. 11-19. [in Ukrainian].
2. Vasylyshyn Y. Typyk o. Ysydora Dolnytskoho y eho ystochnyky / Ekstrakt Doktorskoj dySSERTatsyy. Rym, 2006. S. 34-39. [in Ukrainian].
3. Vasylyshyn I. Do istorii vporiadkuvannya ta novoi redaktsii Typyka o. Isydora Dolnytskoho. Naukovi zapysky. Seriia «Istorychne relihiieznavstvo». Vyp. 7. Ostroh, 2012. S. 60-68. [in Ukrainian].
4. Vasylyshyn I. Kommentari v Typyku o. Dolnytskoho ta yikhni dzherela // Ad Fontes Liturgicos 5. Liturhiini komentari yak dzherelo liturhiolohii, Lviv, 2015. S. 43-49. [in Ukrainian].
5. Vasylyshyn I. Liturhiina latynizatsiia u Typyku o. Isydora Dolnytskoho. URL: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/621> [in Ukrainian].
6. Vasylyshyn I. Pro deiaki osoblyvosti Typyka o. Isydora Dolnytskoho / Naukovi zapysky Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, chyslo 5, bohoslovia, vypusk 2. Lviv, 2015. S. 259-277. [in Ukrainian].
7. Hohol V., Zhuk A. (2022). Definityvne, etymolohichne ta semantychne okreslennia terminiv «typikon» ta «ustav». Dobryi Pastyr: naukovyi visnyk Ivano-

Типик Ісидора Дольницького та структурна композиція Вечірні

- Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho. Bohoslovnia. Filosofiia. Istoriia, (17), 27–37. <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.3> [in Ukrainian].
8. Kaskiv O. Partykuliarne pravo UHKTs: dzherela, istoriia, kodyfikatsiia. Navchalnyi posibnyk. Ivano-Frankivsk : Nova Zoria, 2018. 372 s. [in Ukrainian].
 9. Molytvoslov. Zhovkva : Misioner, 2013. [in Ukrainian].
 10. *Sviatе Pysmo Staroho i Novoho Zavitu* : v 2-kh ch. / per. o. I. Khomenko; povnyi per., zdiisnenyi za oryhin. yevr., aram. hrets. tekstamy. Kyiv-Zhovkva : «Misioner», 2020. Ch. 1 : Staryi Zavit. 1126 s.; Ch. 2 : Novyi Zavit. 350 s. [in Ukrainian].
 11. Spivy Vechirni / *uporiad. Kikys I., Pavlyshyn L.* Chortkiv : Chortkivska diakivsko-katekhytychna akademiia im. svshchmch. H. Khomyshyna. 2002. 160 s. [in Ukrainian].
 12. Taft R. Bohosluzhennia chasoslova na Skhodi ta Zakhodi. Per. z anhl. D. Bendyk. Lviv: Svichado, 2013. 360 s. [in Ukrainian].
 13. Tvorinnia / *sviatytel Vasyl'ii Velykyi*. Kyiv, 2010. T. 1. Kn. 1. 630 s. [in Ukrainian].
 14. Teslia T. Hymn Spodoby Hospody z Irmoloia Kyievo-Pecherskoi Lavry XVIII st. S. 96-102. URL: <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-28-studii-muzykoznavchi-12.pdf> [in Ukrainian].
 15. Typyk Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy. / *Uporiad. o. Isydor Dolnytskyi* / 4-e vyd. Zhovkva : Misioner, 2017. 582 s. [in Ukrainian].
 16. Typyk Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy ukladenyi o. Isydorom Dolnytskym. Rym: Vydavnytstvo oo. Vasyliian, 1992. 618 s. [in Ukrainian].
 17. Typyk Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy. Misioner, 2012. 581 s. [in Ukrainian].
 18. Iasinovskiy Yu. P. Ukrainski ta biloruski notoliniini Irmoloi 16–18 stolit: Kataloh i kodykologichno-paleohrafichne doslidzhennia. Lviv, 1996. 623 s. 11. Typic of the Ukrainian Catholic Church. (2012). Missionary [in Ukrainian].
 19. Taft R. F. The Byzantine Rite. A Short History. Minnesota, 1993. 84 p.